

subota, 13. lipnja 2026., broj 1179

Obzor

KULTURA, DRUŠTVO, ZNANOST

KAŽETE DA SOCIJALIZAM NIJE USPIO, ALI ZAR OVO DANAS USPIJEVA?

Mnogi su ljudi bili toliko razočarani stvarnošću da su se okrenuli ne samo protiv političkih struktura nego i protiv samih ideala na kojima su počivali. Danas često čujemo: "Socijalizam je bio dobra ideja, ali nije uspio." Moj odgovor uvijek glasi: a zar ovo što danas imamo uspijeva? Očito ne uspijeva. Uništavamo planet, među ostalim. Zato mi nemojte govoriti da socijalizam nije uspio. Ali ni ovo danas ne uspijeva. Moja nova knjiga govori o tome. Zanimaju me posljedice koje je hladni rat ostavio na naša razmišljanja

BETTINA VOLKE

Susan Neiman

ZA OBZOR GOVORI PROFESORICA FILOZOFIJE, PORIJEKLOM ŽIDOVKA S AMERIČKOG JUGA, KOJA SE USKORO IZ EUROPE, IZ BERLINA, VRAĆA U DOMOVINU, NAKON ŠTO JE OD 2000. GODINE BILA DIREKTORICA EINSTEIN FORUMA U POTSDAMU. NAJESEN JOJ IZLAZI NOVA KNJIGA U KOJOJ ARGUMENTIRANO POJAŠNJAVA ZAŠTO TRUMPIZAM TREBA ZVATI ZLOM

Neoliberalizam je uvjerio ljude da su nacizam i komunizam jednostavno dvije verzije iste stvari

Razgovarao Branimir Pofuk

BETTINA VOLKE

Mislim da je velik dio mogega rada vođen zdravim razumom – rekla mi je američka filozofkinja Susan Neiman na kraju našeg dugog razgovora za Obzor. Navodim te riječi na početku, uvjeren da će mnogi, čitajući njezinu knjigu “Lijevo nije woke”, koju je nedavno objavio TIM press u prijevodu Tihomira Cipeka, pomisliti slično što i ja: pa ovo je glas zdravog razuma. Zbog toga se mnogi akademici, kako kaže Neiman, sumnjičavo pitaju je li to uopće filozofija. Ona je uvjeren da jest. Ja kao njen čitatelj, a pogotovo sugovornik, također. Ova profesorica filozofije, porijeklom Židovka s američkog juga, uskoro se iz Europe, iz Berlina, vraća u domovinu, nakon što je od 2000. godine bila direktorica Einstein Forumu u Potsdamu. Najesen joj izlazi nova knjiga o tome zašto trumpizam treba zvati zlom.

Na samom početku ovog razgovora moram reći da sam naslov vaše knjige “Ljevica nije woke” izražava nešto s čime se snažno slažem.

Hvala vam. Začudo, vrlo je malo ljudi spremno to reći otvoreno. Neugodno im je reći da ljevica nije woke i da woke nije ljevica.

Kakvo je vaše iskustvo s recepcijom knjige na ljevici? Je li izazvala rasprave kojima ste se nadala?

Bilo je vrlo zanimljivo, a odgovor se razlikuje od zemlje do zemlje. Nakon prvog izdanja bilo je dosta neprijateljstva i nervoze. Prijatelji su mi govorili: “Slažem s tvojim argumentima, ali nemoj koristiti riječ ‘woke’ u naslovu. Odmah će te odbaciti kao reakcionarnu kritičarku woke kulture.” Moja francuska izdavačica, koja je s uspjehom objavila dvije moje prethodne knjige, ovu je odbila objaviti jer se bojala da bi na neki način mogla pomoći Marine Le Pen. Na kraju sam pronašla drugog francuskog izdavača koji je objavio knjigu.

Pojavljivao se i argument da je wokeizam jednostavno izmišljotina desnice i da nije stvaran fenomen. Mnogi su na ljevici zastupali takvo stajalište. No čim sam počela javno govoriti o knjizi, prilazili su mi najrazličitiji ljudi da mi zahvale i kažu kako su i sami mislili isto, ali su se to bojali izreći. Potom je knjiga doista zaživjela u Latinskoj Americi. Zbog poziva u različite zemlje i s boljim upoznavanjem intelektualne povijesti latinoameričke ljevice počela sam razumijevati zašto. Južna Amerika povijesno je razvila mnogo snažniju socijaldemokratsku tradiciju nego Sjedinjene Države i nikada zapravo nije napustila poštovanje prema prosvjetiteljstvu, osobito prema radikalnom prosvjetiteljstvu ljevice, koje je danas pod stalnim napadima u mnogim drugim dijelovima svijeta. O knjizi su se u Latinskoj Americi vodile vrlo ozbiljne i zanimljive rasprave. Političari i intelektualci govorili su mi da im je knjiga pomogla objasniti što je s ljevicom pošlo po zlu. U ovom trenutku vrlo malo ljudi poriče da je woke politika u tome odigrala važnu ulogu. Otišla bih čak toliko daleko da kažem kako je pridonijela povratku Donalda Trumpa na vlast. Mislim da sve više ljudi danas shvaća da je moja analiza u velikoj mjeri

bila točna. Voljela bih da nisam bila u pravu, s obzirom na štetu koju Trum-pova administracija nanosi. Ali woke politika očito je odigrala mnogo veću ulogu nego što su mnogi očekivali.

Slične obrasce možete vidjeti i drugdje. Uzmimo Brazil. Prije posljednjih predsjedničkih izbora Bolsonaro je tvrdio da će Lula svaki zahod učiniti rodno neutralnim. Riječ je o zemlji čiju su povijest obilježili diktatura, represija i borba za demokraciju, a politička se rasprava svela na prepirke o zahodima. Koliko god to zvučalo apsurdno, to je bio važan faktor vrlo tijesnih izbora.

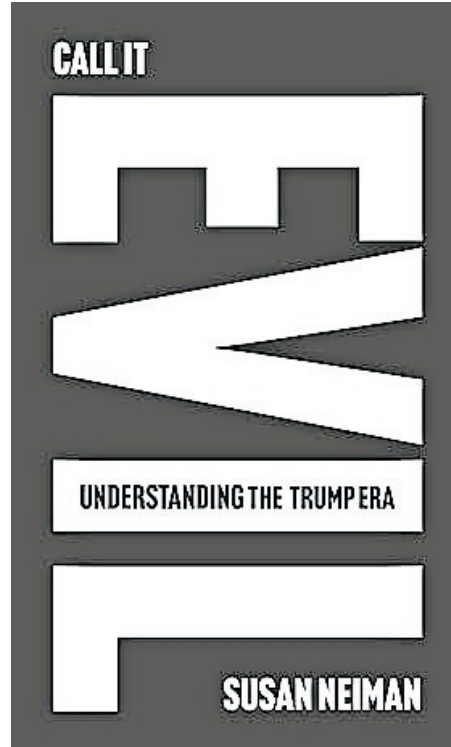
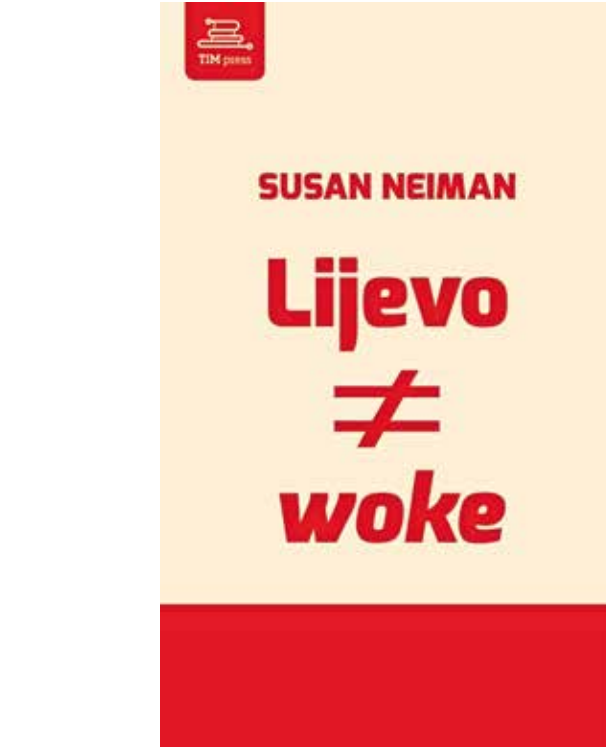
**A je li se ikada dogodilo, kako se boja-
la vaša francuska izdavačica, da de-
snica prigrli vašu knjigu i upotrijebi
je kao oružje protiv ljevice?**

Apsolutno ne. Naprotiv, kada je knjiga izašla u Sjedinjenim Državama, jedan desničarski blog objavio je "pohvalu" koja je glasila otprilike ovako: "Ima ona nekoliko dobrih ponanti, ali morate se probiti kroz puno ljevičarskih sranja da biste do njih došli." S druge strane, ljudi s ljevice koji su na početku od knjige imali nelagodu još uvijek mi dolaze i govore: "Bojali smo se da će vaša knjiga pomoći desnici, ali sada vidimo da ste potpuno u pravu. Woke politika doista je prepustila teren desnici."

Dat ću vam primjer od kojeg me i danas hvata bijes. Njemačka se 2021. pripremala za savezne izbore. U tom trenutku Zeleni su bili u vrlo snažnoj poziciji i imali su na čelu iznimno sposobnog političara Roberta Habeck. Ankete su im davale oko 38 posto glasova. SPD je bio na oko 20 posto i postojala je stvarna nada u novu crveno-zelenu vladu. No tada su Zeleni odlučili da, budući da nijedna druga stranka ne kandidira ženu za kancelarku, oni moraju kandidirati Annalenu Baerbock. Ubrzo je postalo jasno da Baerbock nije ni približno talentirana kao Habeck. Onda su se pojavile i kontroverze oko njezinih troškova za odjeću i šminku, ali još važnije, otkrilo se da je jedina knjiga koju je napisala velikim dijelom bila plagijat. Potpora Zelenima se urušila. Zbog toga više nije bilo dovoljno glasova za socijaldemokratsko-zelenu koaliciju pa su morali uključiti FDP, neoliberalnu stranku. FDP je potom blokirao gotovo svaku progresivnu politiku koju su socijaldemokrati i Zeleni željeli provesti. Vlada je sve više izgledala kao veliki neuspjeh, a danas imamo Friedricha Merza dok AfD u anketama ima pet posto više od CDU-a. To je ono do čega nas dovođa woke politika. Ona ima stvarne posljedice. Dakle, ne, moja kritika woke politike nije pomogla desnici. Upravo suprotno. Problem je bio u tome što je knjiga primijećena prekasno da bi ostvarila politički učinak kojem sam se nadala. Možda knjige nikada ništa značajno ne mijenjaju, ali osjećala sam da pjevam pjesmu za koju ljudi tek sada shvaćaju da ju je trebalo poslušati mnogo ranije.

**U središtu vašeg filozofskog rada na-
lazi se Immanuel Kant. Što ste točno
pronašli kod Kanta što niste mogli
pronaći drugdje?**

Privukao me Kant jer u suvremenoj angloameričkoj filozofiji nisam mogla pronaći spoj intelektualnog uzbuđenja i političkog angažmana koji sam tražila. No postalo mi je jasno da je takva kombinacija bila posve normalna tijekom prosvjetiteljstva. Tijekom doktorskog studija provela sam neko vrijeme u Berlinu kao Fulbrightova stipendistica. Ondje sam susrela oblike politički an-gažirane filozofije koji su još uvijek

Napisala sam knjigu "Zlo u modernoj misli" (Evil in Modern Thought), objavljenu 2002. godine, i još uvijek sam vrlo ponosna na nju. A o evolucijskoj psihologiji govorim i u knjizi "Ljevica nije woke", kaže naša sugovornica

bili vrlo živi. To je iskustvo na mene snažno utjecalo i djelomično me udaljilo od čisto akademskog svijeta, premda sam doktorirala i nastavila svoj znanstveni rad.

Mnogi ne shvaćaju da Kant nije pisao samo za stručnjake. Njegova glavna djela jesu teška, ali pisao je i eseje za obrazovanu javnost. Najviše me privukla njegova obrana razuma i, preciznije, njegovo uvjerenje u normativnu snagu razuma. Kant je tvrdio da iskustvo nije dovoljno. Zadatak razuma jest dovesti iskustvo u pitanje i oblikovati mjerila prema kojima se samo iskustvo može prosuđivati. To je mnogo radikalnije stajalište nego što većina ljudi misli. Nije presudna uobičajena rasprava između empirizma i racionalizma, nego uvjerenje da razum ima pravo postaviti pitanje treba li svijet, ovakav kakav jest, doista postojati baš u tom obliku.

Uzmimo kolonijalizam. Kritičari prosvjetiteljstva često zaboravljaju da kolonijalizam nije izum osamnaestog stoljeća. Postojao je tisućljećima. Moćna društva osvajala su slabija; tako je svijet jednostavno funkcionirao. Prosvjetiteljstvo je postavilo drukčije pitanje: čak i ako svijet funkcionira na taj način, treba li to biti tako?

Danas Trumpov ideolog Stephen Miller praktički tvrdi da moć određuje sve – da jaki čine ono što mogu, a slabi trpe ono što moraju. Prosvjetiteljstvo je osporilo tu pretpostavku. Njegovi mislioci nisu uspjeli ukinuti kolonijalizam, ali zasadili su ideju da se postojeća stvarnost može prosuđivati prema univerzalnim mjerilima. Za mene je to jedno od najvećih Kantovih postignuća.

Tvrdite da je ljevica napustila ne samo ideju univerzalizma nego i samo prosvjetiteljstvo. Uzmimo zemlju u kojoj sam odrastao, socijalističku Jugoslaviju. Unatoč svim svojim manama, bila je izgrađena na vjeri u obrazovanje, napredak i emancipaciju. Otvarale su se škole, pismenost se naglo širila, a postojala je snažna vjera u prosvjetiva-nje u najširem smislu te riječi. Kako objašnjavate taj raskid između ljevice

i prosvjetiteljstva? Zašto se dogodio?

To je fascinantno pitanje, osobito od nekoga tko je odrastao u onome što se nekada nazivalo "realno postojećim socijalizmom". Mnogi su ljudi bili toliko razočarani stvarnošću tih sustava da su se okrenuli ne samo protiv političkih struktura nego i protiv samih ideala na kojima su počivali. Danas često čujemo: "Socijalizam je bio dobra ideja, ali nije uspio." Moj odgovor uvijek glasi: a zar ovo što danas imamo uspijeva? Očito ne uspijeva. Uništavamo planet, među ostalim. Zato mi nemojte govoriti da socijalizam nije uspio. Naravno da nije uspio. Ali ni ovo danas ne uspijeva. Moja sljedeća knjiga zapravo govori upravo o tome. Sve me više zanimaju posljedice koje je hladni rat ostavio na naše načine razmišljanja.

Nedavno sam razgovarala sa svojim sinom, koji ima četrdeset godina, vrlo je obrazovan i politički znatno ljevičje od mene. Shvatila sam da mu, kada je studirao Marxa, nitko nije rekao da je Marx socijalizam vidio kao materijalno ostvarenje prosvjetiteljskih ideala. Ta se poveznica jednostavno nije spominjala. Počela sam to pitati i druge ljude i uvijek dobivam isti odgovor. U socijalističkim zemljama ta je poveznica bila izričita. Čak su je i protivnici socijalizma razumjeli na taj način. Mogu vam pokazati odlomke kod Hitlera i Eichmanna koji to sasvim jasno potvrđuju. A ipak se ta intelektualna povijest danas gotovo više ne podučava.

Mislom da se poklopilo nekoliko procesa. Prvo, neoliberalizam je u velikoj mjeri izbrisao javno sjećanje na socijalizam. Također je uvjerio ljude da su nacizam i komunizam jednostavno dvije verzije iste stvari. Ta me ideja izluduje, ali postala je nevjerojatno raširena. Toliko se često ponavlja da je i vrlo obrazovani ljudi reproduciraju ne shvaćajući da zapravo ponavljaju hladnoratovsku propagandu. To je jedan dio priče.

Drugi je dio nestanak povijesnog sjećanja na ulogu socijalističkih država u podršci antikolonijalnim pokretima. Postkolonijalizam nije isto što i antikolonijalizam, ali je ta razlika uglavnom zaboravljena. Kao rezultat toga, generacije studenata učene su

da je prosvjetiteljstvo u biti eurocentrična, kolonijalistička i patrijarhalna ideologija. Svatko mlađi od četrdesetak godina vjerojatno je tu priču čuo bezbroj puta. Često je promiču ljudi koji jedva da su pročitali jednu stranicu Voltaireova "Candidea" ili bilo kojeg velikog prosvjetiteljskog teksta. To je bio jedan od razloga zbog kojih sam napisala ovu knjigu.

Mislom da su se postkolonijalna teorija i hladnoratovska ideologija međusobno pojačavale. Kada je socijalizam nestao kao ozbiljna politička alternativa, sukobi su se sve više počeli shvaćati ne kao sukobi ideja, nego kao sukobi etničkih skupina. Rezultat je bila pojednostavljena priča prema kojoj su Europljani uvijek tlačitelji, a svi ostali uvijek žrtve. Takva je priča intelektualno nedostatna i mnogi ljudi na Globalnom jugu to prepoznaju. Ipak, mnogima se učinila uvjerljivijom od ideje da povijest oblikuju političke borbe oko ideja.

Jedna od posljedica jest da su riječi kao što je "solidarnost" gotovo nestale iz javnog diskursa. Čak se i riječ "radnik" danas rijetko koristi. Čini se da to nije specifično samo za bivše socijalističke ili komunističke zemlje, nego da je isti narativ jednako snažan i na Zapadu?

Apsolutno. Dat ću vam jedan primjer. Nedavno mi je jedan vrlo ugledan časopis odbio objaviti poduži članak. U početku su mi urednici rekli da je riječ o važnom argumentu i vrlo snažnom eseju. Članak je bio prikaz jedne velike nove povijesti Drugoga svjetskog rata. Onda je netko iz uredničkog odbora prigovorio da sam navodno previše sklona Crvenoj armiji.

Previše sklona?
Upravo tako.

A što je onda prihvatljivo i poželjno stajalište?

To da se gotovo isključivo usredotočite na silovanja i zločine počinjene tijekom sovjetskog napredovanja. Ti su se zločini dogodili i nikada ih ne treba nijekati. Ali postoji vrlo malo interesa za širi povijesni kontekst, uključujući način na koji je

Istočna Njemačka tretirana nakon rata. Zapadna Njemačka dobila je Marshallov plan. Istočna Njemačka plaćala je reparacije. Mogla bih postaviti vrlo dugačak popis. O Istočnoj Njemačkoj znam mnogo jer sam se 1982. preselila u Berlin. S američkom putovnicom mogla sam redovito posjećivati Istočnu Njemačku i razgovarati s ljudima. Kao rezultat toga razvila sam pogled na Istočnu Njemačku koji se prilično razlikuje od onoga što se danas smatra politički prihvatljivim. Ono što me rastužuje jest da su čak i mnogi ljudi koji su odrasli na Istoku prihvatili dominantni narativ: da je to jednostavno bila diktatura, da se o njoj ne može reći ništa pozitivno i da je njezin antifašizam bio puka propaganda.

Uvijek me iznenaduje koliko Trump govori o socijalistima i komunistima. S obzirom na povijest makartizma, pretpostavljam sam da su te tradicije praktički nestale iz američkog političkog života.

Zohran Mamdani. Jeste li čuli za njega?

Naravno.

Onda znate zašto sam optimistična. A tu je i Bernie Sanders. Oni pomažu oživjeti socijalističku tradiciju u američkoj politici. Ali u pravu ste: kada Trump govori o socijalizmu, uglavnom govori besmislice. On zapravo ne zna o čemu govori.

Što se tiče recepcije ove knjige i šire intelektualne klime na sveučilištima u Europi i Sjedinjenim Državama: osjećate li se ponekad kao disidentica unutar vlastitog političkog tabora?

U početku sam se tako osjećala. Kada sam 2022. počela raditi na knjizi, ona je proizašla iz niza tihih razgovora koje sam vodila s prijateljima koji su govorili: "Čijeli sam život na ljevici, ali ovo mi se ne čini ljevičarskim." Dio mojeg cilja u pisanju knjige nije bio samo razumjeti što znači woke, nego i razumjeti što znači ljevica.

Univerzalizam je jedan dio toga. Ali ja prepoznajem još dva temeljna načela prosvjetiteljstva. Prvo je razlikovanje pravde i moći. Te se dvije stvari često brkaju, ali ako ste na ljevici, pokušavate ih razlikovati, a ne jednostavno steći moć. Mislioci toliko različiti kao što su Michel Foucault, Carl Schmitt i Stephen Miller svi poriču da je takva razlika moguća. Za mene je upravo ta razlika središnja za ono što znači biti na ljevici. Treće načelo jest uvjerenje da je napredak moguć. Ne neizbježan, nego moguć. Usput rečeno, ta tri načela dijele i liberali i ljevičari. S obzirom na uspon fašizma diljem svijeta, vrlo sam sklona stvaranju ujedinjenih fronta. Svatko tko se može okupiti oko ta tri načela netko je s kim sam spremna surađivati.

Četvrto načelo – ono koje razlikuje ljevičare od liberala – jest uvjerenje da su socijalna prava stvarna ljudska prava. Sama politička prava nisu dovoljna. Bez socijalnih prava politička se prava ne mogu potpuno ostvariti. Mislom da su to načela koja ljevica treba zastupati.

U početku su reakcije bile gotovo zabavne. Ljudi su mi govorili: "Dobro je što više ne predaješ u Americi. Ili bi vas ismijali, ili bi vas otkazali." A onda se dogodilo nešto zanimljivo. Godine 2024. pozvana sam održati predavanje na jednom progresivnom američkom koledžu. Nakon predavanja skupina studenata željela je nastaviti razgovor pa smo se sljedećeg dana našli na ručku. Govorili su mi stvari poput: "Naši

“

S OBZIROM NA USPON FAŠIZMA DILJEM SVIJETA, VRLO SAM SKLONA STVARANJU UJEDINJENIH FRONTI. SVATKO TKO SE MOŽE OKUPITI OKO TA TRI NAČELA NETKO JE S KIM SAM SPREMNA SURADIVATI. BEZ SOCIJALNIH PRAVA POLITIČKA SE PRAVA NE MOGU U POTPUNOSTI OSTVARITI. MISLIM DA SU TO NAČELA KOJA LJEVICA TREBA ZASTUPATI

▶▶ INTERVJU SUSAN NEIMAN

profesori žele da budemo woke. Ja bih samo htio čitati Dickensa bez stalnih rasprava o kolonijalizmu." Ili: "Moj profesor engleske književnosti kaže da Shakespeare nije ništa bolji od bilo koga drugog." Kada sam to na večeri pričala nekima od tih profesora, oni su odgovorili: "To nije istina. Studenti su ti koji žele da mi budemo woke." To me navelo da se zapitam nije li nastala neka vrsta dogme koju su se ljudi jednostavno previše bojali javno dovesti u pitanje. Od tada se mnogo toga promijenilo. Trump doista pokušava vratiti sat u pedesete godine prošlog stoljeća. Zbog toga se neki osjećaju nelagodno pri svakoj kritici woke politike jer smatraju da ona daje municiju Trumpu i ljudima poput Petea Hegsetha za činjenje strašnih stvari. Ali danas se više ne osjećam kao disidentica. Nakon izbora 2024. mislim da je mnogima postalo očito da je woke politika u tome odigrala važnu ulogu.

Je li jedna od vaših središnjih tvrdnji da, unatoč međusobnom neprijateljstvu, današnja ljevica i desnica zapravo dijele isti temeljni pogled na čovjeka – naime da su ljudi prvenstveno određeni skupinama kojima pripadaju?

Apsolutno. Obje strane polaze od pretpostavke da istinske veze, a time i stvarne obveze, imamo samo prema ljudima iz vlastitog plemena. To je u temelju isto razumijevanje ljudskog bića. A to nije ljevičarsko. Biti na ljevici znači širiti krug ljudi s kojima se osjećate povezani. Znači širiti solidarnost. Znači brinuti o onome što se događa u drugim dijelovima svijeta i brinuti za univerzalnu pravdu. Biranje ljudi prema kategoriji umjesto prema sposobnosti protivno je toj tradiciji.

Jedna od tema koju smatram posebno važnom u vašem radu jest problem prepoznavanja, imenovanja i priznavanja postojanja zla. Koliko je taj pojam važan unutar vaše filozofije?

Napisala sam knjigu "Zlo u modernoj misli" (Evil in Modern Thought), objavljenu 2002. godine, i još uvijek sam vrlo ponosna na nju. Jedna od stvari koje sam u njoj tvrdila bila je, prvo, da zlo nije religijski pojam. Religija je samo odgovor na zlo i jedan od mnogih pokušaja da se zlo objasni. Drugo, tvrdila sam da se o zlu može racionalno raspravljati, premda ga nije moguće precizno definirati. I treće – naslov moje sljedeće knjige o trumpizmu je "Nazovite to zlom" (Call It Evil). Ideja je zapravo došla od mojih izdavača. Rekli su mi: "Napisali ste knjigu koju mnogi smatraju klasikom o zlu. Zašto ne biste napisali knjigu o zlu u doba Trumpa?"

U početku nisam bila sigurna da bi to bilo korisno. Na kraju sam odlučila da jest. Ono što me posebno pogodilo jest to da što Trump postaje gori, to jezik kojim ljudi o njemu govore postaje sve slabiji. Prije izbora 2024. Mark Milley, Trumpov prvi zapovjednik Zdrženog stožera, nazvao ga je "fašistom do srži". Međutim, nakon Trumpova povratka na vlast ljudi su ga odjednom počeli opisivati tek kao autoritarnog političara. Vrlo je malo ljudi bilo spremno upotrijebiti snažnije riječi. Gotovo nitko više ne koristi riječ zlo.

Njegovi su postupci postali toliko groteskni da su ga ljudi počeli nazivati korumpiranim. Ali korupcija ni približno ne opisuje ono što se događa. Moj cilj u toj knjizi nije sastaviti katalog Trumpovih zločina. To bi bilo besmisleno. Ono što me zanima jest način razmišljanja koji je omogućio da bude izabran drugi put, unatoč svemu što su ljudi već znali o njemu.

Moj odgovor glasi da smo najmanje jedno stoljeće, a osobito od 1991. godine, izloženi neprestanoj antikomunističkoj propagandi. Velik dio te propagande čak ni ne koristi riječ komunizam. Uzmimo evolucijsku

psihologiju, o kojoj ukratko govorim i u knjizi "Ljevica nije woke". Nakon raspada Sovjetskog Saveza odjednom je prevladala određena slika ljudske prirode. Pretpostavka je bila da ljude zanimaju samo moć, status, novac i vlastiti interes. To je postalo navodno znanstveno razumijevanje čovjeka. Susrećemo ga u ekonomiji, popularnoj kulturi, dječjim knjigama, filmovima. Susrećemo ga čak i u religiji. Pogledajte samo evanđelje prosperiteta među američkim evangelicima. Zarazilo je i samu religiju. Svrha ove knjige jest pokazati na koje smo sve načine oblikovani tim pretpostavkama. Možda je riječ "ispran mozak" prejaka, ali dogodilo se nešto vrlo slično tome. Ako ikada želimo izaći iz trumpovskog svijeta, najprije se moramo osloboditi navike takvog razmišljanja.

Radujete li se povratku u Sjedinjene Države?

Jako. Ali mnogi američki prijatelji pitali su me zašto se krećem u suprotnom smjeru, dok se čini da svi ostali traže izlaz. Moj je odgovor jednostavan. Nisam provela godine proučavajući povijest fašizma da bih ostala po strani kada se on ponovno pojavi. Ne znam koliko mogu biti korisna, ali želim dati svoj doprinos. Prijatelji s Columbije već su mi rekli: "Dođi i pridruži se otporu." A otpor postoji. Vidjela sam dovoljno toga da ostanem optimistična.

Dok razgovaramo događa se val silnog protumigrantskog nasilja u Belfastu. U isto vrijeme Trump i njegovi emisari propovijedaju Europskoj svoju antimigranstu politiku. Koliko je ozbiljna ljevica pristupila tom pitanju i kakav bi trebao biti njezin odgovor?

Ne čitam dovoljno španjolski i nisam ekspert, ali mislim da Pedro Sánchez radi nevjerojatan posao u Španjolskoj. Imigracija raste, a raste i gospodarstvo. Kako je točno uspio riješiti tu kvadraturu kruga, ne znam. To je nešto što vrijedi proučiti. Točno je da mnogi useljenici tamo dolaze iz Latinske Amerike i već govore španjolski. To je možda dio priče, ali nije cijelo objašnjenje. Sánchez mi je također vrlo drag jer je pokazao hrabrost suprotstavljajući se Sjedinjenim Državama i osuđujući ratove u Gazi i Iranu. Širi problem jest u tome što vlade stalno koriste imigraciju kao način preusmjerenja pozornosti od stvarnih problema na autsajdere. Od Hitlera nadalje to je poznata politička strategija. Ono što je doista zapanjujuće jest da ljudi i dalje nasjedaju na nju.

Prvo, potrebna su snažna socijalna prava kako se ljudi ne bi osjećali trajno ugroženima i zbog toga bili skloni za sve okrivljavati imigrante. Drugo, postoji prijedlog jedne njemačke socijaldemokratske političarke kojoj se iznimno divim. Zove se Gesine Schwan. Zamalo je postala predsjednica Njemačke. Ona tvrdi da moramo zaobići nacionalne vlade jer će one imigraciju uvijek koristiti kao političko oružje. Umjesto toga trebali bismo raditi izravno s gradovima i lokalnim zajednicama. Ljudi moraju osjećati da imaju određenu kontrolu nad onime što se događa ondje gdje žive. Jedan od izvora ogorčenosti jest osjećaj da udaljene vlade donose odluke i nameću ih lokalnim zajednicama. Schwan smatra da Europska unija već sada ima dovoljno novca za drukčiji pristup. Pitajte gradove koliko bi useljenika bili spremni prihvatiti. Osigurajte sredstva za stanovanje, tečajje jezika i integracijske programe. A zatim ponudite nešto dodatno – korist za zajednicu koju odabire sam grad. Žele li novo nogometno igralište? Kazalište? Društveni centar? Što bi poboljšalo život svih stanovnika, uključujući i novopridošle? Mislim da je to briljantan prijedlog. Predstavljala ga je u Bruxellesu mnogo puta, ali zasad bez uspjeha. To je za mene istinski ljevičarski pristup tom pitanju. ●